

VƏTƏN

Ey çeşmimin önündə mücəssəm, vətən, vətən!
 Qəlbim kimi ələmlərə həmdəm, vətən, vətən!
 Fikrim sarayını dolaşırsan zaman-zaman,
 Qanlı kəfənlə, dərd ilə toəm¹ vətən, vətən!
 Baxdıqca həsrət ilə o solğun camalına,
 Çeşmimdə tar² görsənir aləm, vətən, vətən!
 Axşam-səhər o gül üzünü isladan nədir?
 Göz yaşlarımı, yoxsa ki, şəbnəm? Vətən, vətən!
 Dəhşət içində cismi-şərifin donub durur,
 Nolmuş vücudi-pakinə bilməm, vətən, vətən!
 Baxdıqca gül-çiçəkli o gülgün çəmənlərə,
 Möhnət evi sanır onu adəm, vətən, vətən!
 Sənsən səbəb bəqayi-dilü³ cani-natəvan⁴
 Canım kimi nolar səni sevsəm, vətən, vətən!
 Gördükə dərdini əriyir cismi-natəvan,
 Ney tək sızıldayır dili-pürqəm, vətən, vətən!
 Qarşımda dərd, matəmə batmış gözəl mələk,
 Səslər həzin səda ilə hərdəm: vətən, vətən!
 Ey xaki-pak, söndümü parlaq ziyaların?
 Oldunmu zülmə, möhnətə həmdəm, vətən, vətən?
 Övladi-naxələfmi səni saldı bu günə?
 Eyvah, bu dərd, möhnətə dözməm, vətən, vətən!
 Açı, aç o qəmli köksünü, ey məxzəni-mələf⁵,
 Bas bağına bu Şaiqi möhkəm, vətən, vətən!

A.Şaiq. 1905

- 1 Əkiz; bənzər
 2 Qaranlıq
 3 Əbədi ürək
 4 Zəif bədən
 5 Qəm xəzinəsi

Y A D E T!

Vəqta ki gülər bahari-amal,
 Hər yerdə yaşillanır çəmənlər.
 Vəqta ki, olar müsaid iqbal
 Bülbüllər ötər, susar zəğənlər¹,
 Parlaq bir işıq alar fəzanı,
 Dünyanın üzü dönər cinanə²,
 Gəzdikə o aləmi-ziyanı,
 Baxdıqca o gülşəni-cəhanə,
 Yad et, məni – şairanə yad et!
 Vəqta ki gələr sevimli ati,
 Bir dairəyə girər həqayiq.
 Nuru bürüyər bütün cihati³,
 Ulduzlar ilə yanar məşariq⁴.
 Vəqta ki bulud, duman görünməz,
 Qalmaz daha zülmdən nişanə,
 Yerlərdə bəşər üzü sürünməz,
 Qurd-quş sığınar bir aşiyana,
 Yad et məni – Şaiqanə yad et!
 Atəşli, münir⁵ əməllərimlə,
 Bir gün düşərəm soyuq məzarə.
 Əşari-təranəpərvərimlə
 Bir gün susaram dönüb qubarə⁶.
 Vəqta ki bu şairi-vətəndən
 Dünyada nə iz qalar, nə bir nam,
 Üzdükə səadət içrə şən-şən.
 Sürdükə dəmadəm ömrü-xoşkam,
 Yad et məni – qaibanə yad et!

A.Şaiq. 1908

- 1 Qara qarğalar
 2 Cənnətlərə
 3 Tərəfləri
 4 Şərqlər
 5 Parlaq
 6 Toza

A.Şaiq

“MURAD”

HEKAYƏ

Tiflis şəhərinin yanında Kolbasan adlı bir kənd var idi. Bu kəndin dörd bir yanı bağlıq, meşəlik yerlər idi. Elə ki, bahar olurdu, ağaclar çiçəklənir, tapələr, yamaclar yumşaq ot və çiçəklərlə döşənirdi; rəngbərəng güllərin ətri kəndi büürüyürdü. Şəhər-axşam quşların gözəl nəğməsinin arası kəsilmirdi. Bahar çağı bu kənd o qədər gözəl olurdu ki, insan baxmaqdan doymurdu.

Belə tərifini etdiyimiz kənddə Bilqeyis və Murad adında bacı-qardaş yaşayırdı. Bilqeyis olduqca mehriban və tərbiyəli bir qız idi. Hər gün bağçələrdəki tut ağacının altında palaz salardı; oyuncaq şeylərini də yığıb öz-özünə oynardı. Arabir qonşuları Səltənət də gəlirdi. Hər ikisi birlikdə deyər, gülər, oynardılar. Otaq bəzəyərdilər, bir-birinə qonaq gedib-gələrdilər.

Ayaqsayma, gəlin-gəlin oynardılar. Arabir atası aldığı “Uşaq gözlüyü” kitabının şəkillərinə tamaşa edir və oxuyardılar. Günləri xoş və asudə keçərdi.

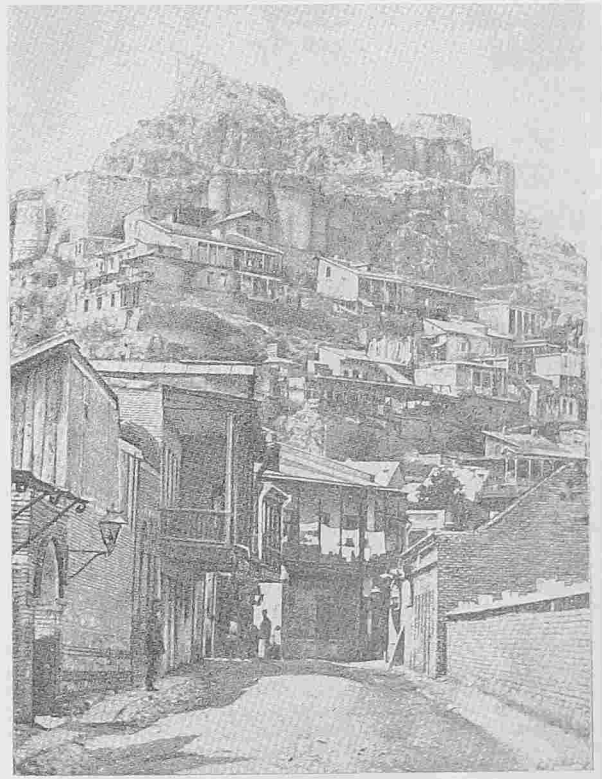
Amma Murad heç qapı-bacada tapılmazdı. Şəhər evdən çıxar, bir də axşam evə qayırdı. O gün olmazdı ki, Muradın üstü, başı cırılmış evə qayıtmaya idi. Hər kəslə döyüşər, söyüşərdi. Ona görə də onu heç kəs sevməzdi. Hətta öz ata və anası da Muradı sevməzdi. Onun əlindən bacısı Bilqeyisin ki heç rahatlığı yox idi. Onun oyuncaqlarını dağıdardı və sındırardı, bəzən də döyüb qaçardı. Ona görə Bilqeyis qardaşı Muradla heç oynamaz və ondan qorxardı.

Bilqeyis mehriban bir qız olduğu üçün qapılarında heyvanları və quşları da çox sevərdi. Heyvanlar və quşlar da əvəzində Bilqeyisi sevərdi və ondan qaçmazdılar. Çox vaxt olurdu ki, bağçada oynadığı zaman Mərmər pişik, Dəmir it, Məstan xoruz, toyuq-cücələr Bilqeyisin başına cəm olar və onun əlindəki çörək parçasını alıb yemək istərdilər. Bilqeyis isə çörəyi parça-parça edib, bir az Məstan xoruza, bir az toyuq-cücələrə, bir az da it və pişiyə atardı. Hamısı soxulub yeməyə məşğul olardı. Bilqeyis qara, iri gözlərini onlara dikib,

baxardı. Bir də görürdü ki, it öz çörəyini yeyib qurtardı, yavaş-yavaş ağızını pişiyin qismətinə uzadır; pişik də mırıldaya-mırıldaya çalışır ki, ağızındakı çörəyi yeyib qurtarsın; həm də pəncələri ilə yerdə qalan çörəyi bərk-bərk tutub, acıqlı-acıqlı itə baxır; amma it baxmayıb soxulur ki, pişiyin, ya xoruz-toyuğun çörəyini qapıb yesin; bu vaxt xoruz qaqqıldaya-qaqqıldaya itin üstünə atılırdı: ya da pişik belini qaldırıb, dişlərini itin üstünə qıcayıb mırıldayır və birdən-birə sıçrayıb itin üzünü cırmaqlayırdı.

Bilqeyis bu tamaşadan doymazdı, gülə-gülə onların davasına baxardı.

Murad isə yoldaşlarını və bacısını incitdiyi kimi, heyvanları da incidirdi. Hələ qapılarında Dəmir köpəyə onun əlindən gün və dirilik yox idi. Qapı ağızında uzanıb yatarkən, Murad əlindəki daş ilə itin harası gəldi vurardı. Yazıq it quyruğunu böyrünə qısıb, vəngildəyə-vəngildəyə qaçar, yəni iri qara ağızını açıb Murada hiürərdi. Odur ki, Muradı heç sevməzdi. Onu harada görsə, qaçıb gizlənərdi. Mərmər pişik də Muradı sevməzdi. Onun kölgəsini uzaqdan görünə, quyruğunu qısıb, tələsik özünü bir yerə soxub gizlənərdi; çünki həmişə Murad onun quyruğundan tutub dartardı. Murad pişiyin arxasınca düşdüyü zaman pişik əvvəlcə qaçır; Muradın ona yaxınlaşdığını görünə birdən-birə dayanardı, belini dikləyib, dişlərini qıcayıb, “puf” - eləyib Muradın üstünə atırdı. Hətta bir neçə dəfə əllərini, üzünü cırmaqlayıb Muradı ağlaya-

ağlaya evlərinə göndərmişdi.

Elə ki, axşam olardı, təpələrdən, yamaclardan naxır mələşə-mələşə kəndə gələrdi. Murad əlinə çomağını alıb naxırın içinə girərdi, əlindəki çomaqla o inəyin, bu öküzün harası gəldisə burardı.

Murad bir dəfə bir qara inəyin arxasınca düşdü. İnək axırda təngə gəlib döndü və Muradı buyuzlarına götürüb, yerə elə çırpdı ki, qurbağa kimi yerə sərildi. Murad tamam bir saat özünə gəlmədi. Ondan sonra Murad nə Dəmir köpəyə, nə Mərmər pişiyə, nə də inəklərə yaxın gedə bilmirdi.

Bağçalarındakı yasəmən ağacı altında bir səbət içində toyuqlar yumurtlayırdı. Bir gün Murad bağçada gəzirdi. Çil toyuq yumurtlayıb çıxanda Murad gördü. Yavaş-yavaş gəlib yumurtaları cibinə doldurdu ki, aparsın. Məstan xoruz bunu uzaqdan görüb, uça-uça Muradın üstünü aldı.

Murad çox qorxmışdu, bilmirdi ki, nə etsin. Axırda arxasında gizlətdiyi yumurtanı atıb qaçdı, xoruz əl çəkməyib, onun arxasınca düşdü. Muradın ayağı bir ağaca ilişib yıxıldı; cibindəki yumurtalar sındı, cibi və paltarı yumurtaya bulandı.

Murad qorxusundan evə gedə bilmirdi. Çünki paltarları başdan-ayağa yumurta sarısı idi.

Murad bağçada bir alma ağacının altında oturub nə edəcəyini düşünürdü. Gördü ki, Bilqeyis bağçaya çıxdı, "Məstan, Məstan!" deyə bağırırdı. Bağçanın o biri başından xoruz uça-uça gəldi. Bilqeyis xoruzun başına bir papaq tikmişdi.

Mehriban qız o balaca əlləri ilə xoruzun papağını başına qoydu, lent ilə bağladı, sonra şirin dil ilə dedi ki:

- Məstan xoruzum, ceyran xoruzum, gör sənə nə gözəl papaq tikmişəm!

Deyəsən ki, xoruz da Bilqeyisin mehriban dilini anlayırdı; gözlərini Bilqeyisin üzünə dikib, dinməzsöyləməz dururdu. Bilqeyisin qəlbina dəymək istəmirdi; çünki Bilqeyis onları çox sevirdi. Hətta sarı toyuq da cücələri ilə Bilqeyisin Məstan xoruza bağışladığı papağa diqqətlə baxırdı. Bilqeyis çox şad idi.

Murad gördü ki, xoruzun başı Bilqeyisə məşğuldur; cəld qaçıb yenə də yasəmən ağacının altına getdi, qorxa-qorxa ətrafa baxdı ki, görsün bir kimsə varmı. Heç kəsi görmədi, yavaşca gəldi, yumurta səbətini arxasına aldı ki, qalxıb getsin.

Yaxında qazlar otlayırmış. Murad isə onları görməmişdi. Yumurtalarını səbətlə oğurlayıb, aparmaq istədiyini görən qazlar birdən-birə hər tərəfdən Muradın yolunu kəsdilər. Murad heç bilmədi ki, qorxusundan nə etsin: çünki qazların hər biri Muradı bir tərəfə çəkirdi; xüsusən anası

qazdan çox qorxmışdu; çünki o çox acıqlı idi. Qorxurdu ki, sıçrayıb gözlərini çıxarsın. Axırda arxasından səbəti ağız üstə yerə atdı, yumurtaların hamısı sındı.

Murad bu dəfə əvvəlkindən də çox qorxmışdu. Yenə alma ağacının altında oturdu. Çox qəmgin idi. Fikir edirdi ki, evə getsə, anası onu döyər; çünki həm paltarı yumurtaya batmışdı, həm də səbətdəki yumurtaları sındırmışdı.

Murad bu fikirləri eləyirdi, bir də gördü ki, Bilqeyis əlində "Uşaq gözlüyü" əlifba kitabçası bağçaya çıxdı. Məstan xoruz, sarı toyuq və cücələri Bilqeyisin ətrafını aldı. Bilqeyis oturdu, kitabını açdı, sarı toyuğun başına əl çəkib dedi ki:

- Gözəl toyuğum! Gəl sənə bu şəkili kitabdan dərs verim, yaxşı?

Sarı toyuq bir Bilqeyisin üzünə baxdı, bir də kitabı dimdiklədi. Bilqeyis dedi:

- Deynən "A". Toyuq heç səs çıxarmadı. Bilqeyis gördü ki, toyuq oxumur; cücənin birini kitabın üstünə qoyub dedi: - Gözəl cücəm, deynən "A", - Cücə kitaba baxdı, baxdı, birdən-birə dimdiyini yuxarı qaldırıb: "cik-cik" deyə səsləndi. Bilqeyis şadlığından bilmədi ki, nə etsin.

Bu zaman anası pəncərədən gülə-gülə Bilqeyis dərs verməsinə baxırdı. Bilqeyis bir adam axtarırdı ki, cücəsinin kitab oxumasını ona göstərsin. Anasını pəncərədə görüncə, sevinə-sevinə qışqırdı:

- Ana can, bircə cücəmə bax, gör nə yaxşı oxuyur! Gözəl cücəm, deynən "A".

Cücə Bilqeyisə baxıb yenə də "cik-cik", deyə səsləndi. Bilqeyis gülə-gülə qara, iri gözlərini anasına dikib dedi:

- Ana can, gördün nə yaxşı oxuyur!

Anası gülə-gülə cavab verdi:

- Gözəl qızım, məgər sən pis oxuyarsan ki, cücən də pis oxusun?..

Bu aralıq Məstan xoruz da Bilqeyisin başının üstündə durmuşdu. Xoruz kitaba baxdı, baxdı, birdən-birə ucadan banladı. Bilqeyis balaca əlini xoruzun başına çəkib dedi:

- Məstan xoruzum, sən böyüksən, oxumaq bilirsən. Qoy, bu balaca cücəni öyrədim. Qoçaq cücəm, de görüm "A".

Cücə sarı dimdiyini açıb: "cik-cik", deyə oxudu.

Murad alma ağacının altında oturub qəmgin-qəmgin bunlara baxır; öz-özünə fikir eyləyirdi: "Nə üçün Bilqeyisi hamı sevir? Hamı ona məhəbbət yetirir? Amma məni heç kəs sevmir. Hamı mənə nifrət edir? Nə üçün?.."

1910.

xoş nəğmələr qoşaraq yazırdı:

Gözün aydın, ey müzəffər
xalqımın oğlu, qızı!

Gözün aydın, doğdu artıq
şanlı zəfər ulduzu!

Gözün aydın, gecə-gündüz
yol gözləyən analar!

Ey gəlinlər, ey bacılar,
qalxın ki, toy-bayram var!

Qocaman şairin qəlbi həmişə vətən və xalq üçün döyünürdü. O öz əsərlərində xalqımızın misilsiz qələbəsindən, azadlıq və yüksəlişindən danışırdı. Qələbə müjdəli bu bahar Şaiqin ailəsinə də sevinc bəxş etdi. Böyük oğlu (akademik Kamal Talibzadə) Kamal Azərbaycan Dövlət Universitetini müvəffəqiyyətlə bitirib Akademiyanın aspiranturasına qəbul olundu.

A.Şaiq tez-tez məqalələri ilə mətbuatda çıxış edirdi. "Həqiqət bizimdir, zəfər bizimdir" məqaləsində, "Azadlıq bütün baxtiyarlığın anasıdır", – deyən şair, azadlıq aşiqi olan babalarımızın Vətən və azadlıq yolunda fədakarlıq göstərdiklərini böyük iftixar hissi ilə qeyd etmişdir.

İllər keçdikdən sonra, çox təəssüf ki, babalarımızın göz bəbəyi kimi qoruduqları o torpaqları biz qoruya bilmədik. Azərbaycanın üzərini yenidən qara buludlar aldı. Süfrəmizin başında əyləşib çörəyimizi kəsən erməni "qonşularımız" bizə düşmən çıxdı. Vətənimizin müqəddəs torpaqlarını öz murdar əməlləri ilə ələ keçirmək istəyən erməni işğalçılarından tezliklə təmizləyəcəyik. Buna görə də məktəblərdə, ədəbi-bədii gecələrdə tez-tez hərbi vətənpərvərlik ruhunda tədbirlər keçirilməlidir. Gənclərimizi Şaiq məktəbinə cəlb edib onun əsərlərini təbliğ etməliyik. Çünki Şaiq gözəl insan olmaqla yanaşı, həm də Vətəni sevən bir şəxsiyyət olmuşdur.

HƏPİMİZ BİR GÜNƏŞİN ZƏRRƏSİYİK

*"Bu şeir Abdulla Şaiq
yaradıcılığının manifestidir"*

Akademik Kamal TALIBZADƏ.

*Azərbaycanın görkəmli şairi
Abdulla Şaiqin bu misralarında
bütöv bir xalqın qardaşlıq və sülh
arzuları, istəkləri özünün parlaq
təzahürünü tapmışdır.*

*Poulo LEMBO,
BMT-nin İnkişaf Proqramının
Azərbaycandakı nümayəndəsi,
1995*

*Əsrlərdən bəri zülmə alışan,
Qan içən, qan qusan, ey şər insan!
Aldımı qəlbinizi qisvəti-şum?
Yakdımı ruhunuzu badi-səmun?
Görünürmü sizə xoş qanlı həyat?
Unudulmuş bəşəriyyət, heyhat!
Həpimiz bir yuva pərvərdəsiyiz!
Həpimiz bir günəşin zərrəsiyiz!
Ayıramaz bizləri təğyiri-lisan,
Ayıramaz bizləri təbdili-məkan.
Ayıramaz bizləri incil, quran,
Ayıramaz bizləri sərhəddi-şəhan.
Ayıramaz bizləri ümmani mühit,
Ayıramaz bizləri səhrayi-bəsit.
Ayıramaz bizləri həşmətli cibəl
Ayıramaz: şərq, cənub, qərb, şimal.
Yetişər kinü-ədavət daşımaq,
Qoxumuş məzbəhlərdə yaşamaq.
Uzadın dəsti-üxüvvər sıxalım.
Rişeyi-zülmü, nifaqı yıxalım!
Qəlbimizdə yaşasın möhrü vəfa.
Verəlim bir-birinə dəsti-vəfa.*

Məktub y e t i ş m ə d i

hekayə

Qışın dondurucu bir günü idi. Soyuq qılınc kimi kəsirdi. Göylər matəmlilər kimi, qara çarşaba bürünmüş, dağlar, çöllər ağ kəfənlə örtülmüşdü. Küçələrdə koma-koma duran qarlar üzərində qarğalar qorxaq baxışlarla gəzinirdi. Qalın paltolar, isti paltar geyinmiş adamlar bəzəkli və isti mənzillərindən çıxıb piyada, ya arabalar içində rahat-rahat küçələrdən keçirdilər. Bu dondurucu qış, bu sərt soyuq onlar üçün əyləncədən başqa bir şey deyildi.

Dünyada bütün səfalət və fəlakət yalnız insanlığın yoxsul qisminə nəsim imiş!

Qurban Şeytanbazar ucunda məktub yazan həmsəhərlisi Molla Fərzəlinin yanında oturmuş, soyuqdan əlləri, üzü bozarmış, bir əli ilə köhnə və yırtıq paltarının açıq yaxasını tutaraq, o biri əli ilə də ayaqlarına buz kimi yapışan yırtıq çustunun palçığını təmizləyə-təmizləyə:

-Molla, mənə bir məktub yaz! Bilirsən ki, hər il sənə nə qədər xeyir verirəm. Vətəndən gəldiyim bir il olmaz, ancaq bununla sənə beş məktub yazdıraram, - dedi.

Molla Fərzəli soyuqdan donmuş əllərini ovuşdurdu. Əsnəyə-əsnəyə bir kağız parçasını dizi üstünə alaraq:

-Həmşəri, nə yazılacaq? - dedi.

Qurban Molla Fərzəliyə bir az da yaxınlaşdı. Gizli bir söz söyləyirmiş kimi fısıldayaraq:

-Molla, əvvəlcə məndən uşaqların anasına salam yaz, - dedi. - Yaz ki, Anaxanımın, Məmişin gözlərindən mənim əvəzimdən öpsün, onlardan göz-qulaq olsun. Sonra yaz ki, mən də, şükür allaha, sağ və salamatam. Qulamrza ilə sizə on beş manat göndərdim. Bayramqabağı yenə göndərəcəyəm: uşaqlar korluq çəkməsinlər, özüm də yazın axır ayında gələcəyəm.

Molla Fərzəli qələmi mürəkkəbə batırıb yazmaq istədi. Mürəkkəb qatı olduğundan yazmadı. Molla ağzının suyundan bir damla mürəkkəbə damızdırıb qarışdırdıqdan sonra yazmağa başladı.

Qurban döşü açıq arxalığının və köynəyinin arasından görünən, soyuğun təsirindən dik-dik durmuş qollarını arxalığının yaxalığı ilə örtüb, sümüklərinə qədər nüfuz edən soyuqdan yumaq

kimi büzüşərək dedi:

-Molla əmi, yaman adamın quyusunda işləyirəm, quyu indi otuz sağından aşağı enib, nə qədər yalvarırıq. "Ay ağa! Haqqımızı bir az artır; aşağı getmək çox çətin, neftin, qazın iyindən nəfəs tutulur", zalım oğlu razı olmur. "Əvvəlki şərtimizlə qazacaqsınız, yoxsa haqqımızı verməyəcəyəm" deyir. Molla, burada pul qazanmaq çox çətin. Sənin peşən yaxşıdır. Gündə beş-on kağız, dörd-beş dua yazsan, bəsindir. Allah bərəkət versin. Daha nə istəyirsən?

Molla Fərzəli qələmi qələmdana qoydu, divarın deşiyindən iki barmağı arasında bir qədər torpaq alıb, məktubun üstünə tökərək quruda-quruda cavab verdi:

-Həmşəri, uzaqdan döyüş adama asan gəlir. Mənim sənətim bildiyin qədər də yüngül deyil. Qış, yaz küçə başında müştəri yolu gözləməkdən adamın gözlərinə qaranlıq çökür. Elə gün olur ki, bir nəfər də müştəri gəlmir. Qarını ovuşdura-ovuşdura qalırısan.

Molla əbasına bərk sarındıqdan sonra məktubu Qurbana oxudu. Qurban mollanın ağzından çıxan kəlmələri yeyəcəkmis kimi ağzını açmış, diqqətlə onu dinləyirdi. Sonra üzündə, gözlərində sevinc qığılcımları uçuşaraq:

-Molla, Qulamhüseynə də salam yaz, - dedi. - Yaz ki, mən gəlcə uşaqlardan göz-qulaq olsun, yazsın görüm bizim qızıl inək dururmu? Kor yabını satıb, ya yox? Bir də yaz ki, gələndə Anaxanıma güllü-güllü dəsmal, Məmişə də qırmızı köynək gətirəcəyəm.

Molla Fərzəli məktubu yazıb bitirdikdən sonra büküb zərfə qoydu və üzünü Qurbana tutub:

-Həmşəri, zərfin üzünə kimin adına olacaq? - deyər soruşdu. Qurban əli ilə boynunu ovuşdura-ovuşdura:

-Hə, molla! Yaz ki, Qurbanın uşaqlarının anasına yetişəcək.

Molla zərfin üzünü yazıb Qurbana uzatdı.

Qurban məktubu alıb sevincək iki əli arasında diqqətlə baxdıqdan sonra qoynuna qoymaq istədi. Məktub əlindən yerə düşdü. Məktubu tez götürdü. O yan-bu yanını təmizləyib yenidən qoynuna qoydu. Kəsəsinə çıxarıb, iki şahı mollanın ovcuna sığaraq: "Al, həmşəri! Bayramqabağı genə məktub yazdıracam, məndən sənə çox xeyir çatacaq", deyib qalxdı.

Qurban əli ilə qoynundakı məktubu bərk tutaraq yeriyirdi. O indi həmşərisi Qulamrzanın mənzilinə gedib, həm məktubu ona vermək, həm də dilcavabı bir-iki söz sifariş etmək istəyirdi; yolda yeriyərkən düşünürdü: "Əcəb bəxtəvər

adamdır, indi gedib balalarını görəcək, külfətinə, elinə, obasına qovuşacaqdır. Ox... bir-iki ay sonra oralar nə gözəl olacaq. Çöllər, dağlar yamyaşıl olacaq, çiçəklər açacaq, ağaclar yarpaqlanacaq, ilk baharın elçiləri olan qaranquş, sığırcın və leylək sürü-sürü dönüb, yuvalarını tikəcək, səhər və axşam şirin-şirin nəğmələrlə ruhları, ürəkləri oxşayacaqlar; hər yerdə əkin və bostan işləri başlanacaq, balıqçılar çaylardan və göllərdən balıq ovlayacaq. Ah, mənə bu gözəlliklərə, ev-eşiyimə, uşaqlarıma həsrət qoyan kasıblıq!" Bu kədərli düşüncə Qurbanın vücudunun hər sahəsinə sürətlə yayılaraq, bütün bədənini titrətdi. Daxilində əzici bir sızıltı duydu. Qəlbi sanki bir an dayandı. Artıq dizlərində taqət, vücudunda qüvvət qalmamışdı. O, ayaqları altında xışıldayan qarın üzərinə birdən-birə üzüqoylu düşdü; ölgün və üzgün halda başını qaldırdı. Qabağında izdihamı yarıb keçən arabaları, isti paltarlı, şən sifətli insanları, o qaynar həyat səhnəsini qəzəbli nəzərlərlə süzdü; biixtiyar soyuq dodaqlarından bütün iztirab və kədərlərinə tərcüman olan "of" uçdu, özünü doğruldaraq düşdüyü yerdən qalxdı. Tez əlini qoynuna soxdu və məktubu yəniq ürəyi üzərinə sıxaraq yeridi. Bir az sonra Qulamrzanın mənzilinə yetişdi. Qapı bağlı idi; məyus və dalğın halda geri döndü, qarışqa kimi qaynaşan işçilər içində sərsəri kimi dolaşarkən, həmsərisi Səfəri gördü. Ona yaxınlaşaraq əhval soruşdu. Məlum oldu ki, Qulamrza şəhərə getmişdir. Qurban Səfərə yalvardı ki: "Qulamrza qayıdanda mənim gəldiyimi ona de, tapşır ki, mənə görməmiş getməsin. Amanatım da, dilcavabı sifarişim də var".

Bunu deyib Qurban mənzilinə qayıtdı.

-Namərdlər, alçaqlar, nə qədər ki, quyu dərinləşməmişdi, mənə baş idim, onlar quyruq. Hər tərəfə dönsəm, onlar da o səmtə sürünürdülər. İndi ki, quyu dərinləşib, mənə baş olmaq istəyirlər, hər gün mənə təzə bir "ultimatum" verirlər. "Quyu dərinləşib, ölüm ayağı var. Daha nə bilim nə... nə" - deyər hər gün təzə şərt qoyurlar. Tfu, sizin kimi namərd adamlara! Sizə qırmanc lazımdır, qırmanc!

Tanrıverdi və Səfər çəkdikləri torpağı boşaldıb yenidən dolu quyuya buraxdıqdan sonra Tanrıverdi:

-Ay ağa, - dedi, - bilirsən ki, quyunun indi çətin vaxtıdır, əjdaha kimi ağzını açıb qurban istəyir. İnsaf da yaxşı şeydir. Axı...

Səfər Tanrıverdinin sözünü kəsdi, göz işlədikcə sıra ilə düzülən neft buruqlarına əli ilə işarə eləyərək əlavə etdi:

-Bax, bu yerlərin hər guşəsinə ayaq bassan, hər ovuc torpağına qazma vursan, işçi sümüyü görərsən, işçi fəryadı eşidərsən. Bu uca evlərdə, isti otaqlarda naz-nemət içində yaşayan...

Hacı Qulu Səfərin sözünü kəsib, ayaqlarını yerə çırparaq, bağıra-bağıra:

-Canınız çıxsın, - dedi, - pul qazanmaq asandır? Siz canınızdan keçirsiniz, biz də əmək-əmək pulumuzdan.

-Səfər! Səfər! Qurban ipi tərpedir.

Səfər və Tanrıverdi tez quyunun ağzına yüyürdülər. Başlarını aşağı dikərək baxırkən, quyu içində partlayan qazın gurultusundan diksinib çəkildilər. Hər ikis həyəcanlı bir səslə:

-Allah özü bağışlasın. Qurban da belə getdi, - deyər fəryad qopardılar.

Hacı Qulu bir şey eşitmirmiş kimi, qorxa-qorxa quyunun ağzına gəldi və ehtiyatla quyunun yanına uzanıb diqqətlə baxdı. Birdən-birə gözlərində, üzündə daşqın bir sevinc qığılcımları, dodaqlarında məmnuniyyəti andıran bir təbəssüm olduğu halda uca səslə:

-Çəsmənin başı açıldı, yavaş-yavaş neft qaynayır, - dedi.

Tanrıverdi soyuq və laqeyd bir tövrlə:

-Hacı, Qurbanın meyiti quyuda qalacaq? - deyər soruşdu.

Bu sözdən Hacı Qulu şirin yuxudan oyanmış kimi oldu. Göz qapaqları iri-iri açıldı. Kisəsindən iki iyirmi beşlik çıxarıb:

-Kim bu işi görsə, bu əlli manat onundur, - dedi.

Tanrıverdi quyuya yaxınlaşdı və neftin qaynayıb qalxdığını görəncə:

-Yazıq Qurban, sən qəbrini öz əlinlə qazdın, - dedi.

Hacı əlli manatı onlara verib dedi:

-Bu əlli manat sizin olsun, bölüşün, ancaq bu işi ağzınızdan qaçırmayın.

Səfər soruşdu:

-Ağa, bəs paltarları nə olacaq?

Hacı əlini onun çiyinə qoyaraq, yağlı bir dil ilə:

-Onu da buralarda bir yer qazıb basdırın, - dedi.

Səfərlə Tanrıverdi Qurbanın paltarlarını yığışdırıb götürərkən, arasından yerə bir məktub düşdü. Məktubun üzərində: "Bu məktub Qurbanın uşaqlarının anasına yetişəcək" cümləsi yazılmışdı.

Səfərlə Tanrıverdi bir müddət məktubu acı nəzərlərlə süzərək: "Yazıq Qurban, məktub yetişmədi" - deyər inlədilər.

A.Şaiq. 1908

Abdulla Şaiq düşüncələrdə

Çobanların haqqında yazdığınız şeirlər mənim çox xoşuma gəldi, neçə kərəm onları özüm üçün və şagirdlər üçün oxumuşam. Onlara da çox xoş gəlib, üzünü göçürüblər. Onların xoşa gəlməsinə səbəb şerlərin sadəliyi və həqiqi hissiyyatdan doğub vücuda gəlməsidir.

Fridunbəy KÖÇƏRLİ. 1911

Yeni ədəbiyyatın təməl daşını qoyanlardan birisi Abdulla Şaiqdir.

Seyid HÜSEYN. 1923

Şaiqin bütün şəxsiyyətini təsvir və təcəssüm üçün özünə iki nöqtədən yaxınlaşmaq vacibdir: "Şaiq – Şair! Şaiq – Müəllim!"

Atababa MUSAXANLI. 1923

"Ədəbiyyatçılar nə yaparlar? – deyənlərdən "Şaiq nə yaptı!?" – soracağım. Şaiq yazılarını adi qələmlə kağızlara yazmamış, qüdsi bir əllə qələblərə qazmışdır.

Mikayıl RZAQULUZADƏ. 1923

Abdulla Şaiqin varlığında əhəmiyyəti layiqilə idrak edə bilmək üçün bircə dəqiqəlik yoxluğunu düşünməli!..

Qafur Əfəndizadə QANTƏMİR. 1923

Xarakterinin uysallığı etibarlı ilə hər növ siyasi həyatdan uzaq duran Şaiq məfkurə baxımından tamənən milliyətçi, türkçü, hətta turançı bir münəvvərdir.

Əbdülvahab YURDSEVƏR. 1959

...Sizin adınız hər bir azərbaycanlı üçün doğma və əzizdir. Çünki siz, bütün ömrünüz boyu xalqımızın ən nəcib arzularını, yüksək və humanist əməllərini tərənnüm edən gözəl bir sənətkar, böyük bir insan olmuşsunuz...

Səməd VURĞUN. 1956

Pək dəğərli arkadaşım Abdulla Şaiq haqqında bənim də təəssüratım soruluyor. Ehtimal ki, möhtərəm məsləkdaşlar o xüsusda bir çox geniş müətlələrdə bulunurlar. İnsanlar rəsmi za-

manlarda bəlkə rəngin təsvirlər, parlaq sözlərlə müəssəm bir bəlağət kəsilə bilirlər; lakin hissiyyatın pək coşğun dəmlərində, pək səmimi dəqiqələrində isə - əfsus, - sükutdan daha bəliğ bir şey bulamazlar. İştə bən də onlardan, o acizlərdən biriylim.

ŞAIQ KİMDİR? İyirmi ildən bəridir ki, bütün Azərbaycan gəncliyi onu pək gözəl tanıyır.

Əvət, hər kəsə: O çalışqan və təcrübəli bir müəllim, həssas, nazik bir şair, xüluq və səmimi bir insandır. Fəqət bənə: o, bir heçdir ki, - gözə çarpan – bir çox yaldızlı varlıqlardan daha böyük, daha möhtərəmdir.

Hüseyn CAVID. 1923

Sizi yaxından tanıyanlar yaratdığınız əsərlərlə şəxsiyyətiniz arasında qəribə bir uyğunluq olduğunu görürlər. Siz öz mənəvi ülviyyətinizlə nadir adamsınız. Siz gənc nəslimiz üçün bir örnək olmağa layiqsiniz.

Məmməd ARİF. 1946

Taleyim xalqımızın mənəviyyat tarixində misilsiz xidmətləri olan o zamankı gəncliyin böyük müəllimi – mənəvi atası Abdulla Şaiqin tələbəsi olmaq səadətini mənədən də əsirgəmədi.

Həmid ARASLI

Şaiq mahir bir sənətkar, mükafatını daima vicdanından almaq istəyən gözəl bir insan; dərş verdiyi tələbələri öz doğma balaları kimi sevən həqiqi bir xalq müəllimidir... O, demokratik Azərbaycan ziyalılarının ən tipik və ən görkəmli nümayəndələrindən biridir.

Mehdi HÜSEYN. 1946

...Abdulla Şaiqdən tək bir yazıçı, pedaqoq və maarifxadəmi, yalnız tənqidçi, ədəbiyyarşünas və dilşünas kimi, yaxud dərşliklər müəllifi, yüksək əxlaqi-mənəvi keyfiyyətlərə malik vətəndaş və şəxsiyyət kimi ayrı-ayrılıqda danışmaq onun haqqında tam təsəvvür oyada bilməz, buna ancaq ədibin çoxşaxəli fəaliyyətini tam halda əhatə etmək və mənalandırmaqla nail olmaq olar.

Kamal TALIBZADƏ. 1981

Bu dünyada gözəl şair, həssas müəllim, nəcib bir insan yaşadı. Zaman ömrünün qələmi ilə tarixə "Ş A İ Q" sözü həkk etdi. O, "şövq" kimi nur saçdı, "Günəşin zərrəsi" kimi kövrək, narın, zərif bir işığa bənzədi; yandı, xəfif-xəfif, zərrə-zərrə... Bu parlaq ziyanı, "günəşin zərrəsini" tarixdə yeni bir dövrün sabahı, məktəb, maarif və sənət sübhü al bir şəfəqə boyadı!

Yaşar QARAYEV. 1971

"Gövhəyi-məsumanə"ni martın ortalarına doğru oxudum, həm mütəəddid kərrələr... Zəki adasın, lövhəni həqiqətən bəyəndim. Təbrik edirəm, müvəffəqiyyətiniz əsaslı., üslubunuz lətif., təsviriniz bədii! ...

Abdulla SUR. 1910

HÖRMƏTLİ ŞAIQƏ

Qanadından şafək saçan bir mələk,
Özvən yurduna, aşına quşdu
Qarşılarkən onu: ay, ülkər, çiçək
"Şaiq – Şair" – deyə hayqırdı, coşdu.

Sevincindən nazlı mələklər çağlar!
Biz gülürüz, artıq fələklər ağlar!

Yapdığın dalğalar, dənizlər aşmış,
Taleyiniz uğurlu bir günəşmiş,
"Yeddi ülkər" bir-birinə dolaşmış,
Yaradan ruhuna yəqin bir eşmiş.

Səsləniriz: dağlar, dağlar, ah dağlar!
Sən gülürkən, gülün, bülbülün ağlar!

Atababa MUSAXANLI

ŞAIQƏ

Ey azəri şairi sən çox çalışdın,
Kəndi şeirin ilə haqqa alışıdın,
Cəhl odu ilə hər bə qalkışıdın,
Yazıq Şaiqləri olmayanlara.

İnlətdin rübabın xəstə telini,
Oyatdın uyqudan sən türk elini,
Döndərdin bahara xəzan yelini,
Yazıq Şaiqləri olmayanlara.

Vətən bağçasının oldun bağbanı,
Həzin şeirin oldu xəstə dərmanı,
Xoş günə çıkardın Azərbaycanı
Yazıq Şaiqləri olmayanlara.

Məhəmməd SƏAD

NEÇİN BÖYLƏ GECİKDİN?

*Sənsiz qəlbim qırıq, sönlük, çeynənmiş, xırpalanmış,
Ömür şüşəm daşa dəymiş, həyatım parçalanmış,
Qırıq bir saz kimi sızlar qanlı, yorğun telləri,
Yakılar da, yakar bütün qyğı vurmuş elləri.*

*Şu vətənin öksüzləri, gəlinləri, dulları,
Göz yaşıyla sualmış hər keçdiyiniz yolları.
Yolunuzu bəkləməkdən bənizləri saralmış,
Heç gəlmədin. O şən, gülər ürəkləri qan almış,*

*Sən gəlməsən, dolumsanmış ürəklər heç şad olmaz.
Sən gəlməsən, xərəbaya dönən qəlb abad olmaz.
Sən gəlməsən günəş doğmaz, ümid gülüm açılmaz,
Dodaqlarım gülməz, sönlük baxtına nur saçılmaz.*

*Başqasını istəməm də, ey türk, çabuk sən gəl, sən,
Bəkləməkdən yoruldu, eh, iştdə gec qaldın, nədən?
Yollarına daşmı qalanmış? Ya azğın quldurlar
Burakmıyor? Daş, dəmir, ya polad olsa da onlar,*

*Ürəyində şölənən mətin, qızğın atasla
Yak onları, ərit, söndür, çeynə, boğ, əz, xırpala,
Xain, alçaq, düşmənlərə qol gücünü hər göstər.
Aç yolları, çabuk gəl ki, qəlbim səni pək istər.*

"Açıq söz" qəzeti, 13 zilhicə
1336/20 iyul 1918

Abdulla Şaiqin şeirləri

ÇALIŞAN QAZANAR

Yayda isti bir gün idi,
Ağaclar çox ölkün idi.
Göydən yerə od yağırdı,
Solmaz Eldarı çağırdı:
-Qardaş, gəl, bağçaya gedək,
Çiçəklərə bir baş çəkək.
Çoxdandır su içmir güllər.
Bəlkə solub qərənfillər.
Bağçaya getdilər yügrək,
Gördülər hər gül, hər çiçək.
Yerə ayib şax boynunu,
Yamyaşıl o atlaz donu.
Yaman solub-saralıbdır,
Hamısını dərd alıbdır.
Elder qəmləndi bu işə.
Acıqla baxdı günəşə,
Dedi: - Günəş, nə yamansan,
Çiçəkləri solduransan!
Neçin vurdun bu ziyanı,
Soldurdun güllü bağçanı?
Günəş gülümsədi: - "Sağ ol!
Məndən ziyan gəlməz, oğul!
Hər şeyə can verən mənəm!
Qüvvət, ət, qan verən mənəm!
Bu böhtandır, ay uşaqlar!
Məndə axı nə günah var?
Güllər su içmir üç gündür,
Odur ki, onlar ölgündür.
Oğlum, hər şey sevir zəhmət,
Tənbəl ziyan çəkər, əlbət!
Məndən gəlməmiş bu ziyan.
Çox qazanar, çox çalışın.
Zəhmətsiz bal yemək olmaz".
Utanaraq Eldar, Solmaz,
Suladılar çiçəkləri.
Puç olmadı əməkləri.
Güllər yenə cana gəldi,
Bağça ətə, qana gəldi.

ANA YURDUM

Çöllərindir sən,
Hər yerin gülşən.
Sən nə gözəlsən
Ey ana Vətən!

Bağdır, əkindir
Hər bir bucağın,
Qızıl təkindir
Sarı torpağın.

Böyütdün bizi,
Verdin qol-qanad,
Yoxdur qəm izi,
Şəndir bu həyat.

Qəlbim, canımsan,
Ey ana yurdum!
İsti qoynunda
Şən yuva qurdum.

Çöllərindir sən,
Hər yerin gülşən,
Sən nə gözəlsən,
Ey ana Vətən!

ASLAN, QURD VƏ TÜLKÜ

Bir zaman tülkü, qurd, həm aslan –
Hər üçü bağladı belə peyman
Ki bu gündən ələ nə düşsə şikar
Üç yerə qismət eyləsin onlar.
Hamı "əhsən" dedi bu dadlı sözə.
Ov üçün çıxdılar bir otlu düzə.
Dərə ağzında tapdı üç ortağ;
Bir qoyun, bir keçi, quzu, oğlaq.
Dedi aslan: - Gəlin ovu bölüşək,
Bu qoyun ki, mənə çatar bişəkk,
Quzu olsun gərək mənim payım
Çünki sizlərdə yox mənim tayım
Bu keçi də gərək mənə yetişə,
Olmasın bir kəsin sözü bu işə
Oğlağa kim uzatsa əl, bunu bil:
Eylərəm mən onun əlini şil.